

Розроблення оптимальної моделі розвитку гастрономічного туризму Українського Правобережного Полісся

У зв'язку з трансформацією соціально-економічного простору України в останні два десятиліття відбувається пошук нових, більш ефективних форм організації господарства. Очевидно, що в даний час розвиток економіки регіонів має виражену соціальну орієнтацію, однією з функцій держави є розвиток туризму як створення умов для повноцінного задоволення потреб громадян у відпочинку. Туристська індустрія відіграє велику роль в поліпшенні якості та підвищенні рівня життя населення, так як забезпечує відновлення фізичних і духовних сил населення, підтримку працездатності, підвищення іміджу території. Метою наукового вишукування є визначення найоптимальнішої форми розвитку гастрономічного туризму притаманної для Правобережного Полісся України. Створення регіонального гастрономічного кластеру Правобережного Полісся України веде до посилення конкурентних переваг учасників за рахунок формування продуктового вузла, який підвищує якість взаємодії підприємства, залучених у виробництво туристського продукту, і виступає в якості консолідатора.

Ключові слова: гастрономічний туризм, гастрономічний туристичний кластер, Правобережне Полісся.

Nesterchuk I. Development of the optimal model of gastronomic tourism development of the Ukrainian Right-Bank Polissya. In connection with the transformation of the socio-economic space of Ukraine in the last two decades there is a search for new, more efficient forms of economic organization. It is obvious that currently the development of the economy of the regions has a pronounced social orientation, one of the functions of the state is the development of tourism as a creation of conditions for full satisfaction of the needs of citizens in recreation. The tourism industry plays an important role in improving the quality and living standards of the population, as it provides recovery of physical and spiritual strength of the population, maintaining efficiency, improving the image of the territory. The purpose of scientific research is to determine the most optimal form of development of gastronomic tourism inherent in the Right Bank Polissya of Ukraine. The creation of a regional gastronomic cluster of Pravoborezhny Polissya of Ukraine leads to the strengthening of competitive advantages of participants through the formation of a product node, which improves the quality of interaction of enterprises involved in the production of tourist products and acts as a consolidator.

Key words: gastronomic tourism, gastronomic tourist cluster, Pravoberezhne Polissya.

Вступ. Світова економіка має багатий досвід використання різних просторових моделей розвитку. Найбільші успіхи мають ті з них, які адаптовані під практичну реалізацію проектів з підвищення конкуренто-спроможності окремих компаній і територій. В ході ринкових перетворень української економіки отримали розвиток процеси розширення масштабів і підвищення ролі галузей сфери послуг. У зв'язку з цим динамічний розвиток туризму в багатьох регіонах України актуалізує проблеми ефективного використання наявних туристських ресурсів і розвитку на інноваційній основі регіональних центрів економічного зростання – туристично-рекреаційних комплексів.

Постановка проблеми. Аспекти, пов'язані з просторовою організацією, її структурою і розвитком, є важливими для регіональної економіки. Сучасна

територіальна структура регіонів України обумовлена принципами розміщення виробництва, що використовуються з пострадянського періоду. У зв'язку з цим стає все більше актуальним питання щодо просторових диспропорцій всередині окремих регіонів країни, для усунення яких важлива характеристика взаємодій господарюючих суб'єктів в регіоні.

У зв'язку з трансформацією соціально-економічного простору України в останні два десятиліття відбувається пошук нових, більш ефективних форм організації господарства. Наразі розвиток економіки регіонів має виражену соціальну орієнтацію, однією з функцій держави є розвиток туризму та створення умов для повноцінного задоволення потреб громадян у відпочинку. Туристська індустрія відіграє велику роль в поліпшенні якості та підвищенні рівня життя населення, так як забезпечує відновлення фізичних і духовних сил населення, підтримку працездатності, підвищення іміджу території і т.д. Рациональна територіальна організація туризму є важливим напрямком розвитку сфери туризму. Рациональне географічне розміщення підприємств і об'єктів туризму – запорука ефективного використання наявних в регіоні ресурсів (рекреаційних, фінансових, трудових і т.д.) і задоволення туристично-рекреаційних потреб населення регіону і країни.

Постановка завдання. Метою нашої роботи є обґрунтування доцільності вивчення туристських просторових форм організації туризму, їх структури і закономірностей формування та визначення найоптимальнішої форми розвитку туризму притаманної для Правобережного Полісся України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел за результатами зарубіжних і вітчизняних досліджень регіонального розвитку туризму виявив велику кількість визначень і понять, які характеризують територіальну організацію туризму, таких як: «система», «район», «регіон», «комплекс», «кластер» та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підходи до дослідження регіонального розвитку туризму і просторових форм організації сфери туризму представлені на рис.1. Більшість термінів підкреслюють складність та багатокомпонентність форм організації туристичної діяльності.

Деякі дослідники приділяють увагу географічному положенню підприємств туристичної індустрії - *територіальній цілісності* (І.В. Зорін, В.А. Квартальнов, Е.А. Котляров, А.С. Макекадірова, А.Х. Сенова і ін.) [23, 24, 25, 26]. Інші автори приділяють увагу такій особливості, як *територіальна характеристика туризму*, в зв'язку з прив'язкою туристично-рекреаційних ресурсів до конкретної території. Існує багато різних ознак, стосовно яких формуються просторові форми туризму. Розглянемо деякі з них:

Територіально-рекреаційний комплекс – поєднання рекреаційних установ і супутніх підприємств інфраструктури, об'єднаних тісними виробничими і економічними зв'язками, а також спільним використанням географічного положення, природних і економічних ресурсів території, яку займає комплексом.

Туристський комплекс замкнута мережа споруд, що призначається для обслуговування туристів і складається з бази для ночівлі (готелі, мотелі тощо), харчування (ресторани, кафе, бари тощо), супутніх послуг (обладнані пляжі, оглядові та спортмайданчики, стадіони, басейни, кабаре, кінотеатри тощо) [17].

Воронкової Л.П. [8], Давиденко Л.І. [9], Дмитренко В.М. [10], Захарченко П.В., Жваненко С.А., Крушинська А.В., Матвієнко А.В., Моран О.І., Царенко О.В., Шпак Л.О. та ін. в своїх працях багато присвятили цій тематиці досліджень.

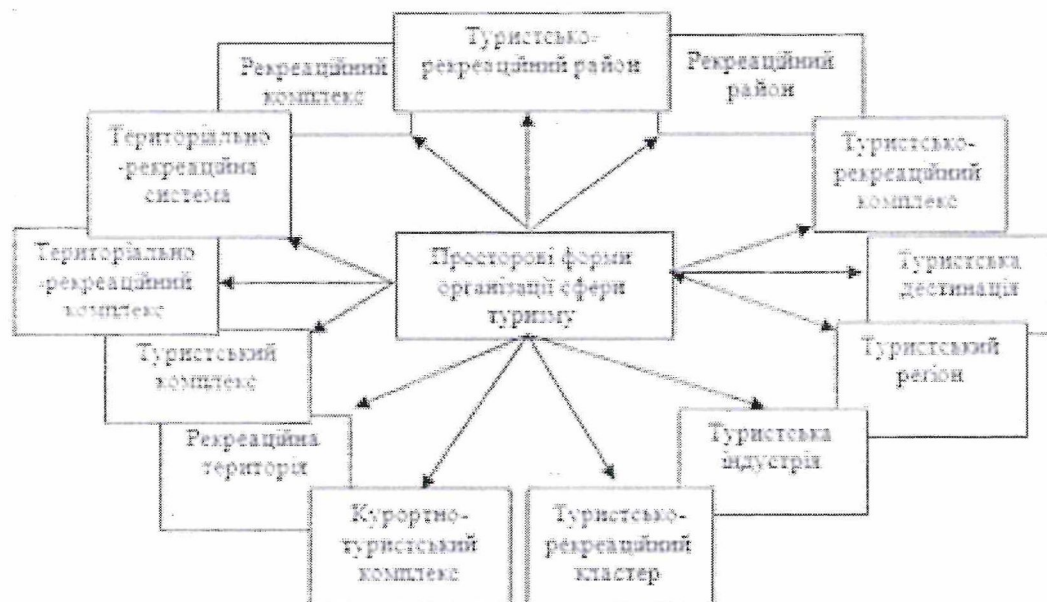

Рис.1. Просторові форми організації туризму

Туристська індустрія характеризується залежністю від наявності та функціонування підприємств і організацій різних сфер економіки, які в різній мірі беруть участь в туристичній пропозиції. Ми вважаємо, щоб розглядати туристські комплекси необхідно це здійснювати за допомогою певних ознак. По-перше, це територіально-адміністративна ознака, відповідно до якого туристські комплекси виділяються в рамках певного регіону (суб'єкти України). Друга ознака, це таксономічний ранг, на основі якого виділяються рекреаційно-туристські зони, туристсько-рекреаційні райони і особливі економічні туристсько-рекреаційні зони. Рекреаційно-туристські зони виділяються в рамках географічних районів зі схожими туристськими ресурсами, територіальне районування передбачає виділення певного комплексу всередині рекреаційно-туристичної зони, а особлива економічна туристично-рекреаційна зона вимагає особливої уваги, види діяльності всередині неї регламентуються адміністративно. Третя ознака - структурний, виділяє туристські комплекси в залежності від спрямованості туризму в регіоні на ті чи інші види, підвиди і різновиди туризму. Туристські комплекси можна класифікувати рис. 2. Регіональні ресурси відображають потенціал і можливість розвитку конкретної території регіону і найчастіше обмежені, а здатність регіону задовольняти потреби туристів визначається саме складом і станом ресурсів і факторів для розвитку туризму на даній території. Калашаова М.К., Коблова А.А., Богомолова Е.С., Шаповалова Н.Г. в своїх визначеннях приділяють увагу такій особливості сфери туризму як управління розвитком на федеральному, регіональному і муніципальному рівнях. [18, 19, 20, 21].

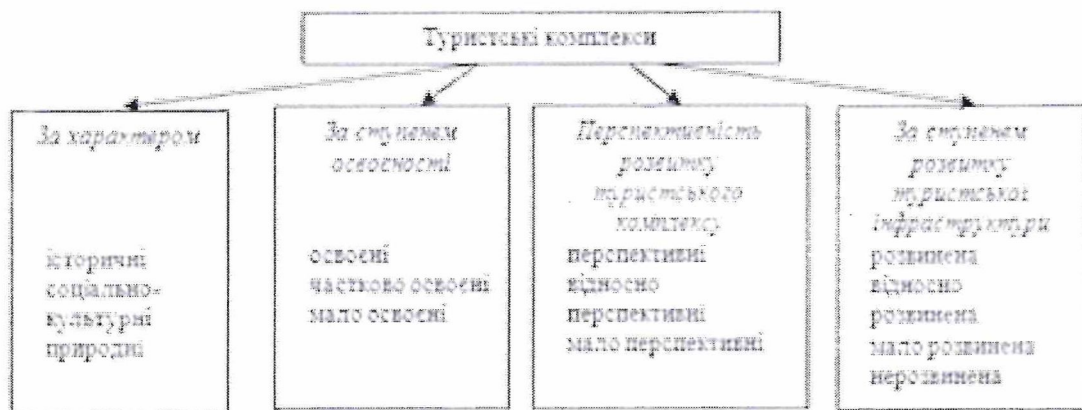

Рис.2. Класифікація туристських комплексів

Територіально-рекреаційний комплекс – поєднання рекреаційних установ і супутніх підприємств інфраструктури, об'єднаних тісними виробничими і економічними зв'язками, а також спільним використанням географічного положення, природних і економічних ресурсів території, яку займає комплекс. [31].

Територіальна рекреаційна система (ТРС) є однією з міжгалузевих різновидів соціально-економічних геосистем. Поняття ТРС введено економі-географом В.С. Преображенським в 60-х рр. XX століття, який обґрунтував її як основну форму територіальної організації рекреаційного господарства. Під ТРС він розумів «соціальну географічну систему, що складається з взаємозв'язаних підсистем: природних і культурних споруд, обслуговуючого персоналу, органу управління та, нарешті, відпочиваючих (рекреантів), що характеризується як функціональною цілісністю (стан підсистем визначається соціальною функцією системи в цілому), так і територіальною» [6]. Веденін Ю.О., розглядаючи ТРС, виділяв демографічні та ресурсно-графічні системи, що розрізняються в принципах територіальної організації: в першому випадку основу створює «територіальна диференціація потреб в рекреації», а в другому – «наявність конкретних певних ресурсів» [22].

Основними пріоритетами у вивченні ТРС були: будова, функціонування, управління, розміщення виробничих (в даному випадку рекреаційних) об'єктів на певній території. Питанням взаємодії даних територіальних утворень з іншими функціональними системами, з іншими територіями не надавалося великого значення, в зв'язку з розробкою і застосуванням даних теорій під час планової адміністративно-командної економіки. На практиці ТРС були закритими системами, з сильно насиченими внутрішніми зв'язками усередині системи і практично відсутніми зовнішніми зв'язками.

Поняття ТРС поступово змінилося поняттям туристсько-рекреаційний комплекс. У сучасній географічно-економічній літературі традиційно розглядається поняття туристського комплексу як сукупності елементів: засобів розміщення, об'єктів громадського харчування, транспортних засобів, пізнавального, розважального, ділового, оздоровчого, спортивного та іншого призначення, організацій, що здійснюють екскурсійні послуги і послуги гідів-перекладачів [22]. Незважаючи на те, що в науковій літературі поняття ТРК

використовується досить часто, єдності підходів до його змісту в даний час немає. Розбіжності поглядів є як в розумінні суті ТРК, так і по відношенню до складу включаються в нього галузей і підприємств. Так наприклад, О.В. Баєва вважає, що це складне інституційне соціально-економічне та матеріальне утворення, основним системоутворюючим чинником якого є забезпечення людської життєдіяльності за рахунок здійснення профілактики, лікування, оздоровлення, відпочинку, рекреації і результатом чого є створення і споживання специфічного туристично-рекреаційного продукту як вихідної основи формування і реалізації високоякісного пакету лікувально-оздоровчих послуг в умовах функціонування цілісного санаторно-курортного комплексу [14]. Таку тему також досліджують у своїй праці і А. Коблова, Н. Василюха, К. Індус, Н. Готько [16], Г. Гаврилко [2] П. Гаврилко, А. Колодійчук [3], Я. Гадзала, П. Саблук [15], М. Газуда, В. Ерфан, С. Газуда, А. Домище-Медяник, М. Кляп, Забуранна, М. Лендел.

Курортно-туристичний комплекс – це сукупність взаємопов'язаних галузей, що забезпечують відтворення (виробництво, розподіл, обмін і споживання) всього спектра курортно-туристичних послуг в усьому їх сучасному різноманітті. У вузькому сенсі – це санаторії, готелі, туркомплекси, будинки відпочинку, молодіжні табори, турбази та інші заклади відпочинку, основні і оборотні фонди, трудові ресурси, яких задіяні в обслуговуванні туристів. У широкому сенсі - це вся сукупність тісно взаємопов'язаних галузей, які обслуговують курортно-туристичний комплекс, що розглядається у вузькому сенсі [11]. Абрамова Т.В. вважає, що це сукупність усіх підприємств і галузей, які охоплюються поняттям туристична індустрія країни, розташованих на території курортів, курортних регіонів, або лікувально-оздоровчих місцевостей.

Рекреаційна територія. Найбільш вживаним тлумаченням поняття «рекреаційні території» є розуміння їх окремих районів чи зон, які певним чином підготовлені для масового відпочинку та оздоровлення населення й обслуговуються кваліфікованим персоналом. Зокрема, в тлумачному словнику з екології поняття рекреаційна територія визначається, як територія, що використовується для оздоровлення, масового відпочинку людей, туризму та екскурсій [27].

Пашенцева Г.В. визначає рекреаційні території, як єдиний природний комплекс, розташований у межах рекреаційного та оздоровчого ландшафту, використовуваного суб'єктами рекреаційної та іншої господарської діяльності в лікувально-оздоровчих, культурних цілях, за умови збереження його природного стану [28]. Фоменко Н.В. розглядає поняття «рекреаційна територія», як територія, що використовується для оздоровлення людей, масового відпочинку, туризму і екскурсій [29, с. 309].

Рекреаційний комплекс – це сукупність галузей і видів економічної діяльності, які забезпечують рекреаційними послугами населення країни, регіону, міста та створюють необхідні передумови для нормального функціонування рекреаційно-туристичного господарства. Звичайно, рекреаційний комплекс забезпечує функціонування рекреаційних циклів тижневої, місячної, сезонної тривалості, але в окремих випадках (місто, промисловий вузол, промисловий район) необхідно акцентувати і проблеми організації короточасного відпочинку - тижневого і добового [13].

Рекреаційний район – територія, придатна для організації відпочинку і туризму в силу наявності рекреаційних ресурсів природного чи антропогенного характеру [30].

Туристсько-рекреаційний район – територія, сформована туристським і рекреаційним попитом, що володіє туристично-рекреаційними ресурсами та умовами, а також необхідним ступенем розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури [32].

Кластер. В даний час дослідники для характеристики розвитку туризму на тій чи іншій території, все частіше використовують поняття «кластер». Територіальну та галузеву орієнтацію до застосування кластерів на рівні регіону вперше застосував М. Портер [33]. Кластер – сукупність взаємопов'язаних однорідних елементів, об'єднання яких виступає у вигляді самостійної одиниці, якій притаманні певні властивості. Туристсько-рекреаційний кластер це територія, сформована туристським і рекреаційним попитом, що володіє туристично-рекреаційними ресурсами та умовами, а також необхідним ступенем розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури [34]. За допомогою терміну «кластер» сьогодні описуються різні об'єкти, наприклад: конгломерат, який спеціалізується на виробництві однотипної продукції, об'єднаний в межах деякого географічного простору; галузь економіки, представлена підприємствами, розміщеними на одній території; компанії, що формують додану вартість певного стандарту. Найважливішим результатом об'єднання різних підприємств і організацій в кластер є *зростаюча результативність діяльності* і продуктивності праці не тільки в рамках підприємств, що входять в кластер, а й в тих сферах економічної активності, які так чи інакше з ним пов'язані через спільну діяльність, тобто ця діяльність дозволяє домагатися синергетичного ефекту. Таким чином, кластерний підхід створює більший потенціал для розвитку тих структур, які в нього входять.

Створення туристичного кластера направлено на вирішення трудомістких завдань по об'єднанню зусиль підприємств, бізнес-структур та держави. Добре функціонуючі кластери перестають бути ієрархічними мережами і трансформуються в структуру рухливих взаємозв'язків між домашніми господарствами, компаніями та установами. Ці взаємозв'язки мають постійну основу, можуть зміщуватися і розширюватися на суміжні види економічної діяльності.

Створення регіонального гастрономічного кластеру Правобережного Полісся України веде до посилення конкурентних переваг учасників за рахунок формування продуктового вузла, який підвищує якість взаємодії підприємства, залучених у виробництво туристського продукту, і виступає в якості консолідатора. У територіальному кластері підприємства взаємодіють, як правило, на основі конкурентно-партнерських відносин для досягнення спільної мети - розвиток всієї території як кластеру, причому підприємства можуть належати одному або декільком видам економічної діяльності [35].

Особливостями регіонального гастрономічного кластеру Правобережного Полісся України, перш за все, є: незвично широкий склад учасників; наявність синергетичного ефекту; більш високий рівень продуктивності і заробітних плат; гнучкість і динамічність функціонування; більш високий рівень обміну

інформацією та інноваційної діяльності; конкуруючі підприємства (фірми) йдуть на співпрацю з метою реалізації потенціалу території та її конкурентних переваг.

Кілька великих господарюючих суб'єктів, що становлять «серцевину кластеру», створює територіально сконцентрований попит на одноманітні комплектуючі, робочу силу відповідної кваліфікації, послуги певної спрямованості. Супутні та підтримуючі підприємства отримують можливість задоволення великого попиту з боку «серцевини кластеру», економії на збутових і транспортних витратах. Упорядкована структура регіонального гастрономічного кластеру Правобережного Полісся України представлена у вигляді функціональних блоків (вузлів).

На наш погляд регіональний гастрономічний кластер Правобережного Полісся України обмежений життєвим циклом, як в принципі і всі типи кластерів, який починається з формування нової ідеї, а завершується виведенням нового туристичного продукту на ринок, його впровадженням і затвердженням. Життєвий цикл туристичного кластера представлений типовими фазами, що характеризуються певними видами діяльності, одержуваними результатами і прийнятими рішеннями (рис. 3).

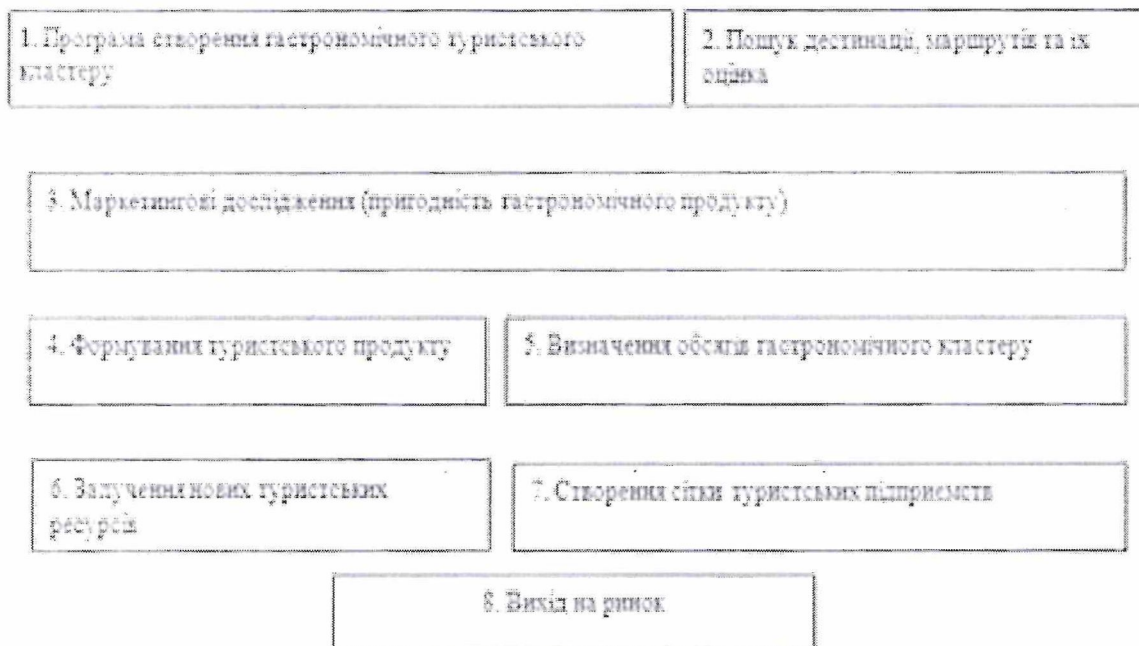

Рис. 3. Життєвий цикл регіонального гастрономічного кластеру Правобережного Полісся України

Даному кластеру властива складна внутрішня структура з безліччю економічних агентів, що складається з основних підприємств, що виробляють та реалізують турпродукти, допоміжних (супутніх) виробництв, а також освітніх установ, науково-дослідних організацій. Учасникам регіонального гастрономічного кластеру властиво включення в глибоку технологічну кооперацію між собою на підставі прийняття ними участі в ланцюжках створення доданої вартості і системах накопичення вартості.

Вибудовування в певному проходженні одного виду діяльності протягом іншого утворює внутрішню фірмову ланцюжку створення доданої вартості. Щоб досягти конкурентної переваги, підприємству необхідна оптимізація власного ланцюжка створення доданої вартості, а також зовнішнього ланцюжка, який буде пов'язувати його з постачальниками і споживачами. Динамічно розвинутий кластер охоплює безліч різних ланцюжків створення доданої вартості, які утворюють систему накопичення вартості. Основним завданням при цьому є формування повних ланцюжків створення доданої вартості за рахунок створених структур і запобігання витоку створюваної доданої вартості з регіону.

Висновки з проведеного дослідження. Не дивлячись на те, що склад туристичних ресурсів Правобережного Полісся є дуже різноманітний і відповідним чином розміщений нерівномірно, ми вважаємо що, варто відокремити гастрономічно-туристичні кластери, де є концентрація туристичних ресурсів та гастрономічного потенціалу, що дозволить нам створити конвергентну модель гастрономічного туризму, яка буде спиратися на практики номадизму, симуклякру, ескапізму.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2001. 395 с.
2. Рутинський М., Петранівський В., Стецюк О. Кластерна концепція інтегрального рекреаційно-туристичного районування Львівської області. *Географія і туризм: міжнародні виклики українського туризму*. Матеріали V міжнар. наук. конф. (Львів - Судова Вишня, 23-25 вересня 2011). Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. С. 178–182.
3. Крачило М.П., Попович С.І., Федоренко Н.В. Туристсько-рекреаційне районування території України. Збірник наукових статей "Туристські ресурси України". К.: ФПУ, 1966. С. 268-275.
4. Романова А.А., Щепанський Е.В. Районування як інструмент ефективного стратегічного управління розвитком туристичної індустрії країни. *Університетські наукові записки*, (1), С. 200-213.
5. Джанджугазова Е.А. Формирование стратегии развития регионального туристско-рекреационного комплекса: дис. д-ра экон. наук. Москва, 2005. 256 с.
6. Преображенский В.С., Веденин Ю.А. География и отдых. М.: Знания, 1971. 48 с.
7. Туризм, гостинність, сервіс: Словник-довідник / під редакцією Л.П. Воронкової. М.: Аспект Пресс, 2002. 367 с.
8. Давиденко Л.І. Державне регулювання сфери туризму на обласному рівні: автореф. дис. ... к. держ. упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління". Донецьк, 2006. 21 с.
9. Дмитренко В.М. Державне регулювання регіонального рекреаційно-туристичного комплексу: автореф. дис. ... к. держ. упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління". Запоріжжя, 2008. 20 с.
10. Шарафутдинов В.Н. Курортно-туристичний комплекс Сочі: розвиток в умовах ринку. М.: Інститут економіки РАН, 2000.г. 222 с.
11. Абрамова Т.В. Основи і механізм управління розвитком курортно-туристського комплексу Росії: дис. канд. экон. наук. Москва, 2004. 174 с.
12. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. Одеса: Астропринт, 2005. 632 с.